

УДК 94(100):314.7

Алла Горбенко
(Івано-Франківськ)

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У СПРАВІ ДОПОМОГИ ІТАЛІЙСЬКИМ ЕМІГРАНТАМ НА РУБЕЖІ XIX – XX СТ.

Стаття має на меті прослідкувати звідки бере початок зацікавленість Католицької Церкви проблемою міграції на рубежі XIX – XX ст., як зростав її інтерес до цього питання, ким були перші засновники католицьких місій та спеціальних інституцій для духовної та матеріальної підтримки емігрантів, в першу чергу італійських. Спираючись на дослідження італійських істориків, в статті розкривається в чому полягала і які форми мала діяльність релігійних згромаджень та організацій серед мігрантів, а також формулюється історичне значення такої діяльності для формування і розвитку релігійного вчення Католицької Церкви щодо міграцій.

Ключові слова: еміграція, Католицька Церква, соціальна діяльність, духовна опіка.

Масовий наплив іммігрантів до Європи призводить до появи ряду серйозних проблем, таких як утворення справжніх національних гетто у великих містах, погіршення кримінальної ситуації, дискримінація, а із настанням економічної кризи – до появи соціальних конфліктів, зростання незадоволення, а часом відвертих ксенофобських, расистських настроїв серед місцевого населення. В той час, коли уряди європейських країн часто підходять до вирішення питання імміграції з популістських позицій, маніпулюючи свідомістю власних чи іноземних громадян, в залежності від поставлених цілей, Католицька Церква відстоює позиції гуманістичного підходу до цього питання і закликає всіх членів суспільства до поваги і захисту людської гідності, до милосердя і благочинності. Досвід Католицької Церкви у справі душпастирства та соціально-харитативної діяльності серед мігрантів налічує вже понад 150 років. Пригадати історичні витoki цього досвіду і є основним завданням статті. Під час дослідження ми спиралися на праці італійських істориків, які останнім часом активно висвітлюють цю тему, наголошуючи, що вона несправедливо проігнорована в літературі, на відміну, наприклад, від проблеми італійської мафії в еміграції [10]. Це, в першу чергу дослідження Центру вивчення еміграції в Римі, його директора В. Розато, а також Д.Г. Тазелло, Ж. Розолі, М. Санфіліппо, Г. Бентольйо та інших.

Феномен людських міграцій завжди перебував у полі зору Католицької Церкви, починаючи з теологічних біблійних і догматичних принципів, які, на думку багатьох дослідників проблеми, лежать в основі її релігійного вчення щодо міграцій, і, завершуючи сьогоднішнім, коли Католицька Церква налічує численні структурні підрозділи, місії, які працюють з мігрантами, та велику кількість офіційних документів, що спрямовують їх діяльність [6, р. 445].

Першими, хто активно зацікавився проблемою еміграції, були італійські католицькі місіонери, коли в другій половині XIX ст., у силу історичних та економічних чинників італійська еміграція набула особливо великих розмірів. Так, якщо в 1879 р. кількість емігрантів сягала 100 тис. осіб, то у 1888 р. цей показник зріс до 290 тис. осіб та до 553 тис. осіб у наступні роки. А вже в 1903 р. кількість емігруючих з Італії складала 12 тис. осіб щодня [1, р. 25]. Якщо до цього періоду Католицька Церква оцінювала міграції як небезпечні, негативні явища, що призводять до відтоку віруючих, то в цей час серед її прогресивних представників з'являється усвідомлення необхідності більш глибокого аналізу і розуміння проблеми міграцій [2, р. 371].

Десятиліття між 1880 та 1890 роками характеризується значною кількістю ініціатив на користь мігрантів та початком діяльності таких видатних осіб як дон Вінченцо Паллотті, дон Джованні Боско, матір Франческа Саверіо Кабріні, єпископ Джованні Баттиста Скалабріні, єпископ Джеремія Бонмеллі.

Справжнім першопрохідцем у справі опіки над мігрантами став священик Вінченцо Паллотті, засновник Союзу Католицького Апостолату. Під його керівництвом у 1844 р. був скерований до Лондона о. Рафаель Мелія для душпастирства серед італійських іммігрантів. Там проводяться організаційні заходи і збір коштів для побудови храму, який одразу став місцем звернення італійців по моральну і соціальну допомогу. Згодом при храмі була відкрита католицька школа для дітей іммігрантів [3, р. 413].

Приклад місіонерів, які опікувалися італійськими мігрантами у Лондоні надихнув єпископа міста Нью-Йорка Джона МакКлоскі, який був особисто знайомим з Вінченцо Паллотті, запросити представників організації паллотинців для роботи з іммігрантами. Так, у 1884 р. до Нью-Йорка прибувають Еміліано Кірнер з Лондона та Паскуале де Ніско з Риму, які у кварталі Харлем розбудовують першу італійську парафію навколо храму Мадонни з Карміні, що стає центром соціальної допомоги і підтримки італійців. Дон Де Ніско засновує церкву Св. Серця Ісуса та Марії в Брукліні та п'ять інших церков на Лонг-Айленді [3, р. 414]. За сприяння префекта конгрегації Пропаганда Фіде кардинала Сімеоні у 1886 р. паллотинці досягають Монтевідео (Уругвай), де засновують церкву Мадонни з Лурду та Бразилії, де їхня діяльність триває до наших днів [3, р. 415].

Іншим великим ентузіастом даної справи став дон Джованні Боско, який у 1864 р. заснував Священне Товариство Салезіанів, а в 1875 р. за порадою Папи Пія IX приймає запрошення відрядитися до Аргентини для роботи серед іммігрантів з Італії. І там діяльність дона Боско, зокрема в Буенос-Айресі, де салезіанам була передана церква Матері Милосердя, розповсюджувалася далеко за межі церкви. Місіонерами-салезіанами були створені школи професійного навчання, товариства взаємодопомоги, видавались газети. Особливо велику увагу вони приділяли освіті молоді та формуванню релігійної культури, проведенню місіонерської діяльності серед місцевого населення, сприяючи поступовій інтеграції італійців на нових землях. І сьогодні це згромадження представлене в Бразилії, Чилі, Уругваї, Парагваї та Аргентині [3, р. 417]. На початку ХХ ст. салезіани співпрацювали з єпископом Бономеллі і відкрили свої місії для італійців у Європі (Бельгія, Франція, Німеччина, Швейцарія), Середньому Сході (Константинополь, Смірна, Єрусалим) та в США (Нью-Йорк, Сан-Франциско), де співпрацювали з єпископом Скалабріні та Товариством Св. Рафаеля [3, р. 417].

Усі дослідники цього питання відзначають, що за участю єпископа міста П'яченца Джованні Батиста Скалабріні діяльність місіонерів серед емігрантів отримала новий поштовх. У першу чергу Скалабріні намагався привернути увагу держави та громадськості до проблеми еміграції. Розгорнув широку, як на той час, інформаційну діяльність. Протягом 1887–1900 років видавав брошури на цю тематику, наприклад «Італійська еміграція в Америці (червень 1887 р.)», організував конференції по найбільших містах (в Генуї, Римі, Флоренції, Турині, Мілані, Палермо) [11]. Власне бачення відповіді на еміграційну ситуацію в Італії єпископ виклав в Статуті Конгрегації місіонерів Св. Карла для італійців-емігрантів, що була заснована ним 28 листопада 1887 р. і схвалена Папою Левом ХІІІ. Основною метою їх діяльності вважав збереження віри в серцях співвітчизників та здійснення всіх можливих заходів для покращення їх морального, економічного та громадянського становища. Закликає до будівництва храмів і шкіл, де б викладались уроки італійської мови та історії [7].

У своїх працях Джованні Батиста Скалабріні розробив детальну програму опіки над мігрантами, починаючи з допомоги їм в портах відправлення, під час подорожі, в портах прибуття та під час облаштування на нових землях. Оскільки більшість мігрантів з Італії були малоосвіченими, а часто і неписьменними селянами, першочерговим завданням було надання їм достовірної інформації та застереження від можливих зловживань, шахрайства, експлуатації. Допомога мала бути не лише матеріальною, а й сприяти духовному особистісному розвитку емігрантів, сприяти збереженню їх віри, людської та національної гідності.

Стратегія Скалабріні полягала у вивченні, аналізі, популяризації проблеми, та у залученні людей, засобів для практичного втілення проектів. Перш за все Скалабріні проводив активну роботу з встановлення зв'язків з такими організаціями, як Пропаганда Фіде і Національна асамблея допомоги італійським місіонерам та її керівником Ернестом Шапареллі, з відомим соціологом, засновником Католицького об'єднання для соціологічних студій Джузеппе Тоніоло, засновницею Місії Св. Серця матір'ю Франческою Саверіо Кабріні [11].

Єпископ П'яченци вів активну переписку з цього питання з главою Католицької Церкви. Звертався до Святого Престолу з пропозицією організації духовної та соціальної опіки над мігрантами не лише з Італії, а будь-яких національностей. У 1903 році заснував друковане видання, яке існує і сьогодні. Тоді це була брошура, невелика за обсягом, проте з довгою назвою – «Конгрегація місіонерів Св. Карла для італійців емігрантів в Америці» [11]. З метою подолання байдужості, звернення уваги громадськості до проблем емігрантів у ній друкувались звіти, кореспонденція місіонерів, перевидання значущих досліджень про еміграцію. Важливим результатом такої діяльності єпископа Скалабріні та його помічників стало усвідомлення впливовими церковними, громадськими колами гостроти проблеми та втілення в життя ряду важливих ініціатив.

Як і їх попередники, скалабринці діють серед мігрантів у США та Бразилії, засновуючи церкви, школи, сиротинці. В своїй діяльності вони керувалися особистими директивами Скалабріні й на 1905 рік (коли єпископ пішов з життя) у Південній та Північній Америках налічувалося вже близько 100 чоловік-місіонерів [3, р. 420].

Новою була ідея створення асоціації мирян для допомоги емігрантам, у першу чергу в портах, з яких вони від'їжджали і до яких прибували. Як зазначає директор Центру дослідження еміграції в Римі Вінченцо Розато, Ватикан спочатку не вітав цієї ініціативи. Але в 1889 р. було створено Італійське товариство патронату над емігрантами, основною метою якого був їх захист від шахрайства та зловживань. Однак така діяльність не отримала великого поширення. Лише в порту Генуї активно діяв місцевий комітет під керівництвом П'єтро Малдотті [3, р. 420]. У 1901 р. це товариство отримало ім'я Св. Рафаеля. В цьому ж році його представництво було створено в порту Нью-Йорка, а згодом – Бостона, діяльність яких тривала до початку Першої світової війни [3, р. 420]. Тут емігрантам, які, нагадаємо, не розмовляли англійською, допомагали проходити митний контроль, зорієнтуватись на новому місці, правильно придбати квитки для подальшої подорожі, надіслати повідомлення родичам, поміняти валюту, знайти роботу і правильно укласти контракт тощо. Тим, які не мали конкретних планів щодо подальшого влаштування, надавався тимчасовий притулок, а хворим – медична допомога [9]. Також діячі Товариства Св. Рафаеля, з метою допомоги емігрантам, співпрацювали з органами адміністрації. Так, в опублікованих звітах наводяться приклади, коли деякі члени емігруючих родин, часто діти чи люди похилого віку, мали захворювання і тому розлучалися з рештою родини, затримувалися для подальшої депортації. Щоб їм допомогти, місіонери та волонтери Товариства Св. Рафаеля брали на себе їх лікування, вносили необхідні грошові застави [9].

В Італії Джованні Батиста Скалабріні проводить роботу з підготовки еміграційного закону, в результаті прийняття якого в 1901 р. вдалося перемогти лобі еміграційних агентів, які спекулювали на бідності, неосвіченості та довірливості громадян [8].

Сам Скалабріні здійснив візит у 1901 р. до США, а в 1904 р. – до Бразилії. Побачивши на власні очі, які труднощі долають емігранти під час заокеанської подорожі та влаштовуючись на нових землях, єпископ ще раз переконався в правильності своїх ініціатив і після повернення звернувся до Папи Пія Х з меморандумом, в якому запропонував створити папську комісію для католицьких емігрантів, яка дозволить координувати спільні дії і, таким чином, економити сили, засоби та енергію [8].

Близьким другом та соратником Скалабріні у цій справі був єпископ міста Кремони Джеремія Бономеллі, який основну увагу приділяв проблемам італійських емігрантів у європейських країнах. Багато подорожував, відвідував емігрантські общини і присвятив проблемі чимало праць, наприклад «Осінь на Заході» (1895), «Осінь на Сході» (1897), «Три місяці по інший бік Альп» (1901), «Подорожуючи по різних країнах у різні часи» (1908), «Літні мандрівки» (1914) та ін. Також організував конференції присвячені проблемам емігрантів. У 1900 р., об'єднавшись з представниками Національної асамблеї допомоги італійським місіонерам, на чолі з Ернесто Шапареллі, заснував Організацію для допомоги італійським емігрантам в Європі та на Сході [3, р. 422]. Якщо об'єднання, засноване Скалабріні, було релігійною організацією, що співпрацювала з мирянами, то Організація Бономеллі за своєю сутністю була нерелігійною, позаконфесійною, яка залучала до роботи священників. Ця організація вперше звернула увагу на сезонних трудових мігрантів у Європі. Їх діяльність підтримується релігійними орденами та конгрегаціями, такими як барнабіти в Парижі, деоніанці в Марселі, селезіани в Леоні та Цюріху, капучини на півдні Франції [4, р. 388].

Важливим внеском асоціації була її інформаційна робота, публікація спеціальних досліджень про еміграцію. Так, у 1901 р. було опубліковано звіт про важке становище підлітків-емігрантів з Північної Італії, які працювали на виробництві скла у Франції, у 1902 р. – дослідження про робітників, які працювали на будівництві тунелів у Швейцарії, дослідження економічного та морального становища жіночої еміграції, зайнятої на текстильному виробництві у Південно-Східній Франції, а ще через рік – узагальнююче дослідження про становище емігрантів [4, р. 388]. Багато досліджень друкувалися на сторінках «Бюлетня», який з 20 січня 1902 р. почала видавати Організація Бономеллі [5, р. 625].

Як зазначає Вінченцо Розато, Ватикан з самого початку діяльності даної асоціації часто виявляв щодо неї нерішучість та невпевненість. Адже вона була нерелігійною організацією і своєю структурою не відповідала в повній мірі церковним канонічним законам [3, р. 423]. Тому вона була санкціонована Святим Престолом лише в 1914 р. за місяць до смерті єпископа Бономеллі. Але це не стало перешкодою в її діяльності. Багато священників та мирян відгукувались на її заклики та сприяли плідній діяльності серед емігрантів у великих містах Франції, Швейцарії, Німеччини тощо.

Значних результатів у допомозі мігрантам католицькі місії досягнули і завдяки діяльності жіночих чернечих об'єднань. Так, у Європі діяли сестри милосердя, доньки Марії Помічниці, сестри जोзефінки з Кунею, сестри Непорочного Зачаття та інші. А в Америці – сестри апостолистки Св. Серця, селезіанки, сестри Св. Доротеї, франческанки, сестри милосердя Марії Розелло, тощо [3, р. 423]. Серед жіночих католицьких конгрегацій фундаментальними дослідниками називають заслуги сестер-місіонерок Св. Серця Ісуса, особливо засновниці об'єднання Франчески Саверіо Кабріні. Ще в Італії вона співпрацювала з єпископами Бономеллі та Скалабріні, а в 1886 р. з шістьма сестрами прибула до Нью-Йорка. Протягом двох років вони викладали в католицьких школах для дітей емігрантів, працюю-

вали поряд зі скалабрінцями, а в 1892 р. заснують госпіталь імені Христофора Колумба (Columbus Hospital) в Нью-Йорку, а згодом – в Сіетлі та Чикаго, де надають безкоштовну медичну допомогу іммігрантам з Італії. Також представниці цієї конгрегації діють в Нікарагуа, Бразилії, Аргентині. Створюють численні освітні заклади з курсами мов та професійної підготовки. У 1917 р. Франческа Саверіо Кабріні пішла з життя. На цей час від її імені діяло 1300 місіонерок у складі 67 формацій. А в 1950 р. Папа Пій XII оголосив її патронесою емігрантів [3, р. 425]. Усі жіночі об'єднання натхненно працювали в школах, сиротинцях, шпиталях і саме така діяльність, як відзначають дослідники, гарантувала найбільшу ефективність втілення ідей єпископа Скалабріні. В закладах, якими опікувалися сестри, де спілкування відбувалося італійською, формувалися національні общини, які об'єднували групи емігрантів на основі їх регіонального походження, що сприяло збереженню їх національної ідентичності [8].

У 1909 р. була створена організація Італіка Дженс (Italica Gens), яка об'єднала релігійні конгрегації та мирські товариства, зайняті опікою над емігрантами перш за все в Америці [8]. Таке посилення актуальності питання допомоги італійським емігрантам змусило нарешті й офіційний Ватикан до більшої активності в цій справі. Секретаріат Ватикану починає збирати офіційну статистику еміграції, наполягає на створенні при кожній єпархії спеціального патронату, який би надавав інформацію про емігрантів їх родичам. А в 1912 р. Папа Пій X при Консисторії створює спеціальну установу для емігрантів [8].

У 1914 р. був започаткований щорічний збір коштів на підтримку душпастирської і соціальної діяльності серед емігрантів. Цього ж року 13 березня Папа Пій X заснував в Римі Колегіум священнослужителів для духовної опіки над емігрантами, який, однак, через розгортання Першої світової війни почав діяти в 1920 р. [2, р. 375]. А через кілька місяців після обрання Папи Бенедикта XV 6 грудня 1914 р. Консисторіальна Конгрегація направила усім італійським єпархіям лист-циркуляр «Біль та турбота», яким повідомляла про започаткування відзначення Національного дня емігранта [8]. Сьогодні він відзначається як Всесвітній День мігрантів та біженців.

Таким чином, незважаючи на те, що спочатку Ватикан розглядав еміграцію європейців, зокрема італійців, лише як відтік і втрату прихожан, він дуже скоро переглянув це бачення, усвідомив колосальне гуманітарне, економічне, соціально-політичне значення проблеми і перейшов до її вивчення та розробки конкретної практичної діяльності в цій сфері.

Таке переосмислення відбулося, в першу чергу, завдяки великому ентузіазмові, натхненню, інтуїції видатних представників католицького духовенства і місіонерства. Їх праця у сфері опіки над емігрантами сприяла тому, що Католицька Церква часто випереджала італійську владу в цьому питанні. Про те, що внесок цих діячів у справу захисту людської гідності, поширення принципів милосердя, справедливості та рівності всіх перед Богом є величезним, свідчить той факт, що деякі з них згодом були беатифіковані, а саме Джованні Боско, Вінченцо Паллотті, Джованні Батиста Скалабріні, Франческа Саверіо Кабріні.

Крім того, основною заслугою католицького духовництва була щоденна допомога емігрантам та їх дітям, дослідження явища еміграції та передчуття його подальшої актуалізації започаткували систематизацію релігійного вчення Католицької Церкви щодо міграцій. Активна і широка переписка між представниками клеру з різних частин світу започаткувала міжнародний діалог та співробітництво в цьому питанні. Велике значення мала інформаційна діяльність, завдяки якій висвітлювалися такі проблеми, як експлуатація, шахрайство, спекуляції, моральна деградація і фізичні страждання. У своїх працях духовництво наголошувало на необхідності невідкладної відповіді на ці виклики, формулювали комплексне бачення міграційних процесів, їх причин та наслідків. Тому, зважаючи на стійкість і динаміку міграцій в сучасних складних умовах, досвід Католицької Церкви не лише заслуговує на увагу, а його вивчення та нове прочитання буде актуальним і корисним для формування зваженого, ефективного бачення міграційного питання та вирішення пов'язаних із ним проблем.

Список використаних джерел та літератури:

1. De Luca V. Siamo tutti migranti. La convivenza possibile / V. De Luca. – Milano: Paoline, 2012. – 184 p.
2. Bentoglio G.F. Santa Sede e movimenti migratori: una lunga storia di attenzione alla persona umana / G.F. Bentoglio // Studi emigrazione. – 2011. – № 183. – P. 371–384.
3. Rosato V. I pionieri del servizio ai migranti italiani. Gli interventi provvidenziali di Pallotti, Bosco, Scalabrini, Bonomelli e Cabrini a partire dall'Unita d'Italia / V. Rosato // Studi emigrazione. – 2010. – № 183. – P. 407–426.
4. Tassello G.G. Emigrazione italiana in Europa: missione e cura pastorale / G.G. Tassello // Studi emigrazione. – 2010. – № 183. – P. 385–406.
5. Tassello G.G. La stampa cattolica di emigrazione in Europa / G.G. Tassello // Studi emigrazione. – 2009. – № 175. – P. 623–652.
6. Tassello G.G. Teologia pastorale e migrazioni / G.G. Tassello // Studi emigrazione. – 2010. – № 178. – P. 444–467.

7. Regola della Congregazione dei missionari di S. Carlo per gl'italiani emigrati. – [Risorsa elettronica]. – Modalità di accesso: URL: http://www.scalabrini.org/Annuario/images/stories/download_opere_scalabriniane/regola_della_congregazione.pdf. – Titolo dallo schermo.

8. Sanfilippo M. Il Vaticano e l'emigrazione nelle Americhe / M. Sanfilippo. – [Risorsa elettronica]. – Modalità di accesso: URL: <http://dspace.unitus.it>. – Titolo dallo schermo.

9. Stibili E.C. What Can Be Done to Help Them? The Italian Saint Raphael Society, 1887–1923 / E.C. Stibili. – [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cms3.2000.16.issue-1/issuetoc>. – Title from the screen.

10. Tassello G.G. Perché parlare dei missionari d'emigrazione / G.G. Tassello. – [Risorsa elettronica]. – Modalità di accesso: URL: http://www.chiesacattolica.it/documenti/2005/05/00010539_perche_parlare_dei_missionari_d_emigrazio.html. – Titolo dallo schermo.

11. Tomasi S. Rosoli G. Migrazioni moderne. – [Risorsa elettronica]. – Modalità di accesso: URL: http://www.intratext.com/IXT/ITA2341/_P1.HTM. – Titolo dallo schermo.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2013.

Алла Горбенко

Исторический опыт Католической Церкви в помощи итальянским эмигрантам на рубеже XIX – XX вв.

Целью статьи является анализ исторического опыта Католической Церкви в организации помощи итальянским гражданам, которые массово эмигрировали в США на рубеже XIX – XX вв. На основании изучения трудов итальянских историков подитоживается работа первых католических конгрегаций, миссий, организаций, основанных для оказания помощи эмигрантам, деятельность их лидеров, а также формулируется историческое значение такой деятельности для дальнейшего создания и развития религиозного учения Католической Церкви относительно миграционных явлений.

Ключевые слова: *Католическая Церковь, эмиграция, социальная опека, материальная помощь.*

Alla Horbenko

The Catholic Church Historical Experience of Providing Assistance for the Italian Immigrants at the Turn of the XIX – XX Centuries.

This article analyses the growing attention of the Catholic Church to a very traumatic migration phenomenon. The massive departure of Italians for the USA is regarded as an attempt to escape famine, to avoid struggles in their homeland, and to find a better future for themselves and their families. The first representatives of the Catholic Church who were actively helping the emigrants were religious Catholic orders and their spiritual leaders and founders. They were sending missionaries to accompany emigrants during their trips, welcoming them at the arrival, and helping them to find accommodation and start a decent life. These pioneers were Vincenzo Pallotti, Giovanni Bosco, Giovanni Battista Scalabrini, Geremia Bonomelli and Francesca Cabrini. These pastors supported many emigrants, organised spiritual and social activities and established churches, schools, social centres, hospitals, orphanages, etc. Thanks to them, many emigrants were not lost, but were able to regain their dignity, social respect and status.

Key words: *Catholic Church, emigrants, social activity, pastoral activity.*